

Op weg naar een maatschappelijk gedragen RES 2.0

Nog een grote klus te klaren!

Analyse van de RES 1.0:

Wat zijn de uitdagingen voor de uitvoering en de ontwikkeling richting RES 2.0?

Juni 2021

Foto: Wijn van Vossen

**buur
kracht.**

Participatiecoalitie

Inhoud

Samenvattende kernboodschap	3
Inleiding	4
1. Participatie blijft dé uitdaging voor de RES 1.0	
1.1 Inleiding	6
1.2 Stand van zaken RES 1.0	6
1.3 Uitdagingen en aanbevelingen richting de RES 2.0	8
2. Lokaal eigendom en financiële participatie	
2.1 Inleiding	10
2.2 Stand van zaken RES 1.0	10
2.3 Uitdagingen en aanbevelingen richting de RES 2.0	11
3. Borging van natuur- en landschapswaarden	
3.1 Inleiding	12
3.2 Stand van zaken RES 1.0	12
3.3 Uitdagingen en aanbevelingen richting de RES 2.0	14
4. Halen we de doelen van het Klimaatakkoord?	15
Aanbevelingen	16

Samenvattende kernboodschap

Voor u ligt een analyse van de RES'en 1.0 die per 1 juli 2021 zijn opgeleverd aan het Planbureau voor de Leefomgeving. De RES is een belangrijk instrument in het behalen van de Klimaatdoelstellingen. In elke regio is de aandacht voor de opwek van duurzame energie de laatste maanden enorm gestegen. De plannen liggen klaar voor ruim 35 TWh in 2030. In alle regio's zijn verwoede discussies gevoerd over hoe, waar en op welke wijze duurzame energie gestalte kan krijgen. Duurzame energie kwam hoog op de politieke en maatschappelijke agenda te staan.

Hoe nu verder?

Het uur U is aangebroken voor de RES'en. Gemeenten moeten nu echt zo snel mogelijk aan de bak om de gesprekken breder te trekken door óók bewoners te betrekken. Want volgens onze analyses is de rol van burgers bij de totstandkoming van de RES fors achtergebleven. En juist participatie is een voorwaarde voor het behalen van de doelstellingen in de RES'en en het Nationaal Klimaatakkoord. Acceptatie en maatschappelijk draagvlak voor de te ontwikkelen duurzame energieprojecten zijn noodzakelijk.

Ook de rol van natuur en landschap in de RES'en is onvoldoende. Stevige beleids- en afwegingskaders in het aanwijzen van mogelijke ontwikkellocaties voor duurzame energie, zijn niet of nauwelijks gemaakt. De biodiversiteit en natuurgebieden, die toch al enorm onder druk staan, dreigen de dupe te worden.

Zoals gezegd zijn in de uitvoering van de RES'en de gemeenten aan zet. We zijn hoopvol dat zij de slag gaan maken om participatie, en de bescherming en ontwikkeling van natuur en landschap, goed oppakken. Dit vraagt veel van overheden aan kennis, capaciteit en kunde. Een nieuw kabinet moet ervoor gaan zorgdragen dat dit lokaal goed kan worden opgepakt en uitgevoerd. Want zonder goede burgerbetrokkenheid en een betere borging van natuur en participatie gaan we de klimaatdoelen niet halen.

Inleiding

De Regionale Energie Strategieën 1.0 (RES'en 1.0) zijn op 1 juli jl. opgeleverd bij het Planbureau voor de Leefomgeving. In deze RES'en hebben de regio's zelf bepaald hoe zij duurzame energie op land gaan opwekken, zodat we landelijke gezamenlijk 35 TWh opwekken in 2030. Het gaat hierbij om de vraag: hoeveel duurzame energie gaan we opwekken, met welke energiebronnen en waar en hoe denken we dat te gaan doen?

De komende perioden zijn de gemeenten aan zet om de regionale energieplannen uit de RES in uitvoering te brengen. Plannen die kansen bieden om als regio te verduurzamen en vanuit de eigen kracht duurzaamheidsvraagstukken op te lossen. Maar ook plannen die gepaard gaan met maatschappelijk protest en zorgen over landschap en natuur. Ga er maar aan staan als RES-regio en als volksvertegenwoordiger.

We hebben tot nu toe veel bereikt bij de totstandkoming van de RES 1.0. Ondanks de corona-crisis, waarbij het lastig was om grote groepen mensen fysiek bij elkaar te krijgen, is in veel RES'en online samengewerkt met verschillende stakeholders. Vrijwel alle RES'en hebben het streven naar 50% lokaal eigendom uit het Klimaatakkoord overgenomen. Een paar gaan zelfs iets verder, en spreken expliciet uit dat dit streven een minimum is dat ze absoluut willen halen. En op het gebied van natuur- en landschapswaarden zijn in de meeste gevallen de bestaande natuur- en landschapswaarden beter in beeld.

We moeten echter ook constateren dat er nog een grote opgave voor ons staat. En daar maken we ons zorgen over. Als participatie en natuur niet beter worden opgepakt in de RES, worden ze ook niet goed meegenomen in de uitvoering van de projecten die voortvloeien uit de RES. Dat kan maatschappelijke onrust en verlies van natuur en landschapswaarden opleveren. Dat moeten we voorkomen.

Een aantal zaken is in de RES niet in volle potentie uitgewerkt. De participatie van en met grote groepen burgers is bijvoorbeeld bij veel RES'en onvoldoende gelukt. Dit is een belangrijk zorgpunt. Zorgen voor maatschappelijk draagvlak is juist één van de redenen geweest om de energietransitie regionaal op te pakken.

Er is ook nog onvoldoende in de RES geborgd hoe 50% lokaal eigendom in de uitvoering tot stand zal komen.

Daarnaast is bij het aanwijzen van mogelijke zoekgebieden, in de meeste gevallen niet integraal meegenomen en afgewogen wat de impact op natuur en landschap zal zijn. Daardoor is onvoldoende duidelijk hoe negatieve effecten op natuur en landschap kunnen worden tegengaan en voorkomen. Bovendien is geen aandacht besteed aan de mogelijke positieve bijdrage die het zoekgebied op de ontwikkeling van biodiversiteit en landschap kan hebben.

Voor de concrete uitvoering van de plannen die in de RES'en beschreven zijn, ligt de bal nu bij de gemeenten. De RES'en geven echter vaak onvoldoende kaders en richtlijnen aan gemeenten mee, om hiermee aan de slag te kunnen gaan.

De vraag is daarnaast of gemeenten voldoende kennis en capaciteit in huis hebben om hiervoor stevige beleidskaders te formuleren.

We maken ons ook zorgen over de bovenregionale afstemming binnen de RES'en. Dit is nodig voor die ontwikkellocaties die op de gemeentegrens liggen of over gemeentelijke grenzen heengaan. Dat geldt in het bijzonder voor de borging van en het overzien van de gevolgen voor natuur en landschapswaarden. De gevolgen van het vaststellen van een zoekgebied kan grote gevolgen hebben voor de biodiversiteit in andere regio's en zeker ook op landelijk en internationaal niveau.

Voor de Participatiecoalitie (Natuur en Milieufederaties, Energie Samen, HIER, Buurkracht en LSA), ondersteund door Jong RES, KEK en de Jonge Klimaatbeweging, is het behalen van de doelen in de RES en daarmee de doelen uit het Nationaal Klimaatakkoord cruciaal. Wij maken ons hard voor een maatschappelijk gedragen en natuurinclusieve energietransitie.

Gezamenlijk hebben we daarom voorliggend document geschreven met een analyse van de opgeleverde RES'en 1.0 met opvallende trends en onze meest cruciale aanbevelingen.

Voor u ligt een overkoepelende analyse van de RES 1.0. Centraal staan de oorspronkelijke doelstellingen van het Klimaatakkoord en de focus van de Participatiecoalitie daarbinnen:

1. Procesparticipatie bij de totstandkoming van RES 1.0
2. 50% Lokaal eigendom en financiële participatie
3. Borging van natuur- en landschapswaarden
4. Het behalen van de doelen uit het Klimaatakkoord

Deelname van de Participatiecoalitie in de RES'en

De Participatiecoalitie heeft de afgelopen jaren actief deelgenomen aan de verschillende participatieprocessen in de RES-regio's.

In 13 regio's zat minstens één vertegenwoordiger in de stuurgroep van de RES. In 8 regio's waren we aanwezig in een adviesraad of klankbordgroep. En in 3 regio's namen we deel aan werkgroepen. Er waren 6 RES'en waar we geen formele plek hadden in de totstandkoming van de RES. In deze regio's was wel contact en deelden we informatie en adviezen.

Onze analyse is geschreven op basis van onze ervaringen door deze deelname én uitgevoerd op basis van periodieke enquêtes, ingevuld door de regionale vertegenwoordigers in de RES'en.

Vanuit Jong RES Nederland neemt in elke RES een jongerenvertegenwoordiger deel. Deze vertegenwoordiger behartigt de belangen van jongeren en jong werkenden in de regio. De vertegenwoordiger spreekt niet vanuit zichzelf. Hij of zij vertegenwoordigt alle jongeren en jong werkenden uit de regio. Elke vertegenwoordiger heeft een community om zich heen die hem/haar helpt met het benaderen en laten participeren van alle jongeren en jong werkenden uit de regio.

1. Participatie blijft dé uitdaging voor de RES 1.0

1.1 Inleiding

Afspraken uit het Nationaal Klimaatakkoord

'Iedereen kan meedoen', is een belangrijk motto in het Klimaatakkoord. Een van de hoofddoelen van het instrument RES 1.0 is om maatschappelijke betrokkenheid te creëren. En door een participatief proces samen met maatschappelijke partners, bedrijfsleven, overheden en inwoners, te komen tot een regionaal gedragen energieplan.

In de RES-handreiking van 1.0 van het Nationaal Programma RES (NPRES), zijn hiervoor de volgende doelstellingen geformuleerd:

1. Acceptatie
realiseren van acceptatie van de RES en de maatregelen die hiervoor genomen worden
2. Kwaliteit van besluitvorming
de RES kwalitatief zo goed mogelijk maken door de kennis, ervaringen, en denkkraft van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties te benutten
3. Draagvlak
realiseren van maatschappelijke steun voor de keuzes die in de RES moeten worden gemaakt
4. Eigenaarschap
zorgen dat inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties zich mede-eigenaar voelen van de RES

Het uitgangspunt van de RES is dat deze alleen succesvol kan zijn, wanneer het een participatief proces kent waarin lokale partijen en bewoners van begin af aan worden betrokken. Door participatie te organiseren wordt de omgeving actief en inhoudelijk meegenomen bij planvorming en besluitvorming in de RES. Richting uitvoering zal participatie van bewoners steeds meer op lokaal niveau moeten plaatsvinden. Het is belangrijk dat daar voldoende middelen en menskracht op ingezet kunnen worden.

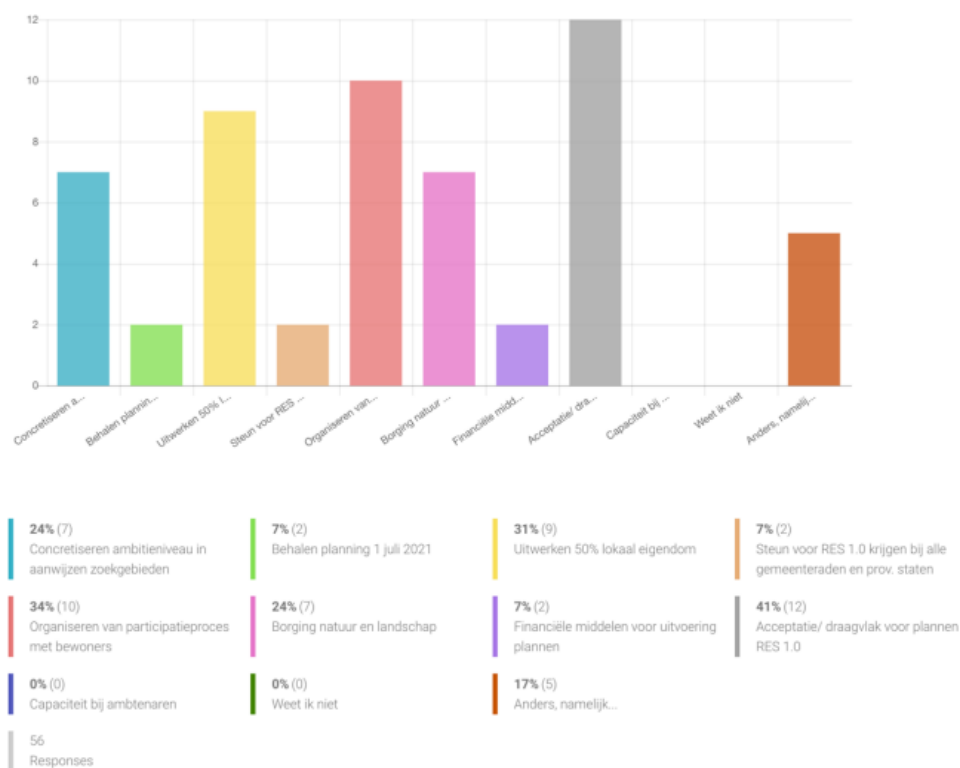
1.2 Stand van zaken RES 1.0

Bij de totstandkoming van de RES 1.0 werden in de meeste regio's de eerste stappen gezet op weg naar participatie. Door bestuurders en veelal ingehuurde experts werd actief gesproken met bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere stakeholders. Ook werden er klankbordgroepen en werkgroepen samengesteld, en werden gebiedsateliers en stakeholdersessies georganiseerd. In een enkele regio werd het betrekken van bewoners actief georganiseerd.

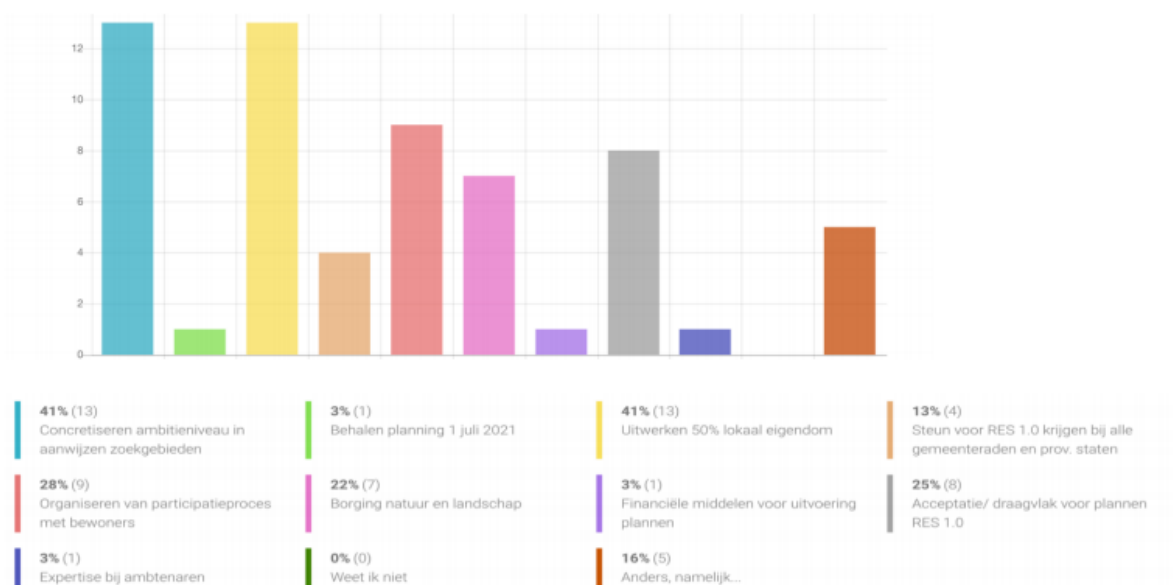
Voor de meeste RES-regio's blijkt het echter nog steeds een uitdaging om een grote bewonersgroep en omwonenden actief te betrekken. In sommige RES-regio's zijn bewoners gehoord door middel van uitgestuurde digitale enquêtes, in andere bleef het bij (online) inspraakavonden.

Bij actieve participatie met bewoners gaat het echter om het vroegtijdig informeren, luisteren, actief ideeën ophalen en co-creatie. Het niet voldoende betrekken van omwonenden, leidt tot onvoldoende maatschappelijk gedragen RES'en. We zagen dit terug in de enquêtes met lokale vertegenwoordigers van de participatiecoalitie in de RES'en.

Zo is in onderstaande grafieken te zien, dat de mate waarin 'acceptatie en draagvlak voor de plannen in de RES 1.0' het laatste half jaar als uitdaging worden gezien, is toegenomen.

Figuur 1: grootste uitdaging voor de RES 1.0 volgens regionale coördinatoren van de Participatiecoalitie in Q1 2021

Figuur 2: grootste uitdaging voor de RES 1.0 volgens regionale coördinatoren van de Participatiecoalitie in Q4 2020

Het algemene beeld is, dat de RES'en de participatietaak bij gemeenten neerleggen. En voor de gemeenten is het vaak lastig dit op te pakken. Veel gemeenten hebben het als gevolg van de coronacrisis financieel zwaar, er is simpelweg vaak onvoldoende capaciteit aan middelen en kennis om participatie goed vorm te kunnen geven. Daarnaast geldt, dat het voor wethouders vaak nog lastig is om het 'gedachtengoed' van participatie actief op te pakken en hier actief uitvoering aan te geven.

We zagen de afgelopen maanden, dat in de besluitvormingsfases van de RES 1.0, politieke en maatschappelijke onrust ontstond. Bij verschillende gemeenten gaven raadsleden aan 'zich niet te herkennen in het aanbod dat er namens de regio wordt gedaan'. Ook was er zorg bij gemeenteraadsleden over de reactie van hun inwoners op aangewezen zoekgebieden. Op verschillende plekken ontstond georganiseerde weerstand, vooral tegen windmolens.

Deze politieke en maatschappelijke onrust leidde bij een enkele regio zelfs tot het verlagen van de totale opgave voor duurzame energie, en ontstond er een scheve verhouding tussen plannen voor zonne- en windprojecten op land.

Wij zien hier een duidelijke opgave voor de landelijke overheid. Deze zou veel steviger de urgentie moeten benadrukken en lokale overheden moeten steunen in de opgaven uit het Klimaatakkoord. Ook bij sommige lokale overheden is er nog winst te halen in de bekendheid met de gezamenlijke opgave uit het Klimaatakkoord.

Veel burgers zijn door de landelijke én decentrale overheden onvoldoende meegenomen in de nut en noodzaak van het halen van de klimaatdoelen en begrijpen onvoldoende waarom energie-opwek in hun eigen regio ook nodig is. Veel burgers zijn niet bekend met de RES en weten niet wat de opgaves voor duurzame energie in de regio inhouden.

De landelijke opgave tot het realiseren van 35 TWh hernieuwbare energie op land is een opgave voor ons allemaal. Dat dit ook echt een gezamenlijke opgave is, vraagt commitment op zowel nationaal, als lokaal niveau. Daarnaast is het belangrijk dat we laten zien dat de energietransitie een weg is, waarop we allemaal zoeken naar de beste oplossingen. Daarom is de energietransitie, gebaat bij verhalen die stimuleren en enthousiasmeren. Dat zijn de verhalen over goede voorbeelden, over 'wat wel kan', en waar mogelijkheden liggen. De verhalen waardoor men onderdeel van de oplossing wil zijn en wil meedoen.

1.3 Uitdagingen en aanbevelingen richting de RES 2.0

De uitdaging

Maak van de RES een maatschappelijk gedragen proces en product, waarbij ook veel groepen bewoners zijn betrokken, waaronder jongeren.

De aanbevelingen

- De RES'en hebben een overheid nodig die commitment uitstraalt. De boodschap: De opgave voor het ontwikkelen van duurzame energieprojecten staat! Hoe we die gaan invullen is een gezamenlijke opgave, waarin we samen optrekken.

-
- Communiceer op laagdrempelige manier met de burger, om hen op die manier uit te nodigen mee te doen, mee te denken en mee te profiteren. Investeer in de kennis van bewoners over de RES en de energietransitie. Leg bijvoorbeeld ook zaken uit als netcapaciteit en de balans tussen wind- en zonne-energie.
 - Intensiveer het betrekken van de samenleving. Maak van de RES een sociaal-maatschappelijk project, in de voorbereiding en uitvoering van energieprojecten.
 - Geef hierin ook nadrukkelijk een stem aan de grote groep mensen die wel een mening hebben, maar tot nu toe nog niet actief betrokken zijn. Geef nadrukkelijk een stem aan toekomstige generaties en laat hen, bijvoorbeeld via Jong RES, een stem hebben in de RES-stuurgroep. Ontwikkel doelgroepgericht participatiemogelijkheden. Jongeren betrek je op een andere wijze bij dit thema, dan de oudere inwoners. Zie ook de NMF-brochure [Jongerenparticipatie, hoe organiseer je dat](#).
 - Zet participatie op de begroting van de RES. Een participatieproces kost veel tijd en de financiële middelen die hiervoor nodig zijn moeten worden geborgd.
 - Bij gemeenten ligt de RES vaak bij de portefeuillehouder die duurzaamheid in het pakket heeft. De RES is onderdeel van een breder maatschappelijk proces. Maak meer portefeuillehouders verantwoordelijk voor dit dossier. Dat maakt dat de wethouder Duurzaamheid minder 'alleen staat' in het opstarten van het participatieproces.
 - Participatiemogelijkheden in de RES'en dienen verder uitgewerkt te worden tot concrete voorbeelden voor een regionale/lokale aanpak. Onderzoek daarbij de mogelijke rol die [burgerfora](#) kunnen spelen. Zie ook 'verbeterpunten en inzet van het burgerforum op de site van HIER.
 - Maak zoveel mogelijk gebruik van de expertise van onafhankelijke experts, zoals RIVM en GGD.

2. Lokaal eigendom en financiële participatie

2.1 Inleiding

Afspraken uit het Nationaal Klimaatakkoord

Om de projecten voor de bouw en exploitatie van hernieuwbare energie op land in de energietransitie te laten slagen, gaan in gebieden met mogelijkheden en ambities voor hernieuwbare opwekking, partijen gelijkwaardig samenwerken in de ontwikkeling, bouw en exploitatie.

Dit vertaalt zich in evenwichtige eigendomsverdeling in een gebied waarbij gestreefd wordt naar 50% eigendom van de productie van de lokale omgeving (bewoners en bedrijven). Investeren in een zon- en/of windproject is ondernemerschap. Dat vergt ook mee-investeren en risico lopen.

Het streven voor de eigendomsverhouding is een algemeen streven voor 2030. Er is lokaal ruimte om hier vanwege lokale project-gerelateerde redenen van af te wijken. Hierbij wordt ook in acht genomen de bijzonder positie van waterschappen, die zowel lokale ontwikkelaar zijn als decentrale overheid met een verduurzamingsopgave van hun eigen bedrijfsprocessen. Zie ook de [factsheet](#) van de Participatiecoalitie.

Maatschappelijk draagvlak voor een duurzaam energieproject wordt verstevigd, als omwonenden zien dat het project positief bijdraagt aan de eigen omgeving en aan henzelf. Om die reden is in het Klimaatakkoord afgesproken, dat projecten voor duurzame energie moeten streven naar 50% eigendom van de productie van de lokale omgeving. Dit betekent naast financieel eigendom, ook zeggenschap van omwonende burgers, grondeigenaren en lokale bedrijven die zich hebben georganiseerd in een samenwerkingscollectief voor een project. Een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de omgeving om vanaf het begin af aan een energie-initiatief goed te ontwikkelen. Naar onze ervaring draagt dit bij aan een gelijkwaardige, open en transparante samenwerking tussen alle partijen. Om dit daadwerkelijk goed te kunnen organiseren moet er op lokaal niveau beleid geschreven worden waarin de voorwaarden hiervoor goed zijn opgenomen.

2.2 Stand van zaken RES 1.0

Alle RES'en 1.0 onderschrijven ondertussen het streven naar 50% lokaal eigendom in energieprojecten. We zien nu echter dat slechts in een beperkt aantal regio's beleidskaders en een concreet plan van aanpak zijn opgenomen. In de meeste regio's beperkt het thema zich tot het opnemen van een streven, zonder dat concrete handvatten zijn opgenomen over hoe dat in de verschillende gemeenten daadwerkelijk bereikt gaat worden.

De uitdaging zit daarmee nog steeds in de concretisering. Dat betekent dat de regio's aan de slag moeten gaan met het opstellen van een beleidskader en een [plan van aanpak](#). Hiertoe moet onder

meer gekeken worden naar de potentie van elke regio en welke investeringen er nodig zijn. Maar ook hoe alle betrokken maatschappelijke partners in de regio hier hun steentje aan kunnen bijdragen. Er zijn in het land al meerder projecten gerealiseerd, waarbij een energiecoöperatie mede-eigenaar is van een energieproject. De geleerde lessen zijn uiteraard zeer waardevol voor nieuw op te starten projecten. Deze zijn ook te krijgen bij de regionale en landelijke samenwerkingsverbanden van energiecoöperaties.

2.3 Uitdagingen en aanbevelingen richting de RES 2.0

De uitdaging

Het formuleren goede beleidskaders over de wijze waarop 50% lokaal eigendom vormgegeven kan worden, nog voorafgaand aan de uitvoering van energieprojecten.

Aanbevelingen

- Voor gemeenten is het zaak om de intenties en ambities in het vervolgproces concreet uit te werken in beleidskaders voor financiële participatie en een plan van aanpak. Benut hiervoor:
 1. De [factsheet 50% lokaal eigendom](#) van de Participatiecoalitie.
 2. Het [kennisdossier](#) van HIER voor RES-regio's over de wijze waarop 50% lokaal eigendom concreet vorm kan krijgen.
 3. De handleiding van NMF [Wind en zonneparken realiseren samen met inwoners](#).
 4. De handreiking [financiële participatie](#) van Energie Samen met uitleg en een stappenplan over hoe je als overheid afspraken kunt borgen over financiële participatie.
- Zoek de samenwerking op tussen energiecoöperaties, grondeigenaren, ontwikkelaars, netbeheerders en gemeenten.
- Bovenregionale (landelijke) afstemming is gewenst op het gebied van 50% lokaal eigendom bij duurzame energieprojecten die de grenzen van een RES (en gemeente) overschrijden.
- Deel goede voorbeelden over goedwerkende energiecoöperaties en hoe deze participeren in duurzame energieprojecten.
- Houd in het vizier dat iedereen moet kunnen meedoen in de energietransitie, ook mensen met een kleinere portemonnee. Zie daarvoor de [publicatie van NMF](#).
- Zorg voor financiële ondersteuning van lokale initiatiefnemers, zoals energiecoöperaties en grondeigenaren, tijdens de eerste risicovolle fase van een ontwikkeling.

3. Borging van natuur- en landschapswaarden

3.1 Inleiding

Afspraken uit het Nationaal Klimaatakkoord

In het Klimaatakkoord worden vier ruimtelijke principes meegegeven aan de RES:

1. Streef naar zuinig en (zoveel mogelijk) meervoudig ruimtegebruik.
2. Breng vraag naar en aanbod van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit zoveel mogelijk dicht bij elkaar.
3. Combineer opgaven en ga indien nodig over tot uitruilen en herbestemmen.
4. Sluit zo goed mogelijk aan bij gebied specifieke ruimtelijke kwaliteit.

Op het thema natuur en landschap zijn de volgende punten overeengekomen:

1. Bij locatiekeuzes wordt de impact op natuur en landschap integraal meegenomen en afgewogen, zodat we negatieve effecten kunnen tegengaan en voorkomen.
2. Het effect van de relevante afwegingen, zoals het behoud van bestaande ecologische en landschappelijke functies en waarden, wordt inzichtelijk gemaakt.
3. Bij elk project wordt slim meervoudig ruimtegebruik gestimuleerd, daar waar mogelijk waarde aan natuur en landschap toegevoegd.
4. Partijen committeren zich aan een proces om de ecologische knelpunten op te lossen. Dit om vroegtijdige compensatie en mitigatie van ecologische impact mogelijk te maken.

Het tegengaan van temperatuurstijging en klimaatverandering is een opgave die in zijn geheel ten goede komt aan natuur- en landschapswaarden. Het is evident dat bij het aanwijzen van zoekgebieden in de RES, dit op gespannen voet kan staan met de lokale natuur- en landschapswaarden.

Het is daarom van belang dat in de RES gefundeerde en transparante beleidskaders staan, waarin staat aangegeven welke natuur- en landschapswaarden aanwezig zijn in het gebied, welke gebieden daarom uitgesloten zijn voor het ontwikkelen van energieprojecten, en welke gebieden daarvoor wel in aanmerking kunnen komen. Ook is het zeer goed mogelijk dat er gebieden worden aangewezen waar natuurwaarden juist een positieve impuls kunnen krijgen. Ook in dat geval is het van belang dat de RES weergeeft, hoe bij de ontwikkeling van het energieproject, deze mogelijke plus op natuurwaarden ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd.

3.2 Stand van zaken RES 1.0

In de RES'en 1.0 wordt verschillend omgegaan met het proces van ruimtelijke inpassing en met natuur- en landschapswaarden. Positief is dat bij een meerderheid van de RES'en 1.0 een beschrijving is gemaakt van de bestaande ruimtelijke waarden en landschapselementen. In enkele regio's heeft dit de vorm van een echte visie op het gebied gekregen, waarin duidelijk wordt hoe duurzame energieopwekking hierin past.

In de meeste gevallen ontbreekt een nadere uitwerking van de omgang met ecologische en landschappelijke belangen. De afwegingen die ruimtelijk worden gemaakt zijn vaak niet transparant of er ontbreekt een degelijke onderbouwing over hoe keuzes tot stand zijn gekomen. Daarmee groeit het risico dat de energieplannen onnodig tot ecologische en landschappelijke schade leiden, terwijl er juist volop kansen zijn voor wederzijdse winst.

Meervoudig ruimtegebruik

Het valt op dat bij er bij veel RES-regio's geen integrale visie is op de RES-regio als geheel. In zeker drie RES'en bestaat deze uit de opstelsom van alle toch al aanwezige plannen voor duurzame energie opwek. Hierbij wordt vaak gekeken naar infrastructuur en technische zaken. Een gemiste kans, want energieprojecten kunnen op velerlei manieren van waarde zijn voor mens en natuur. Dat geldt voor windparken - waaronder zelfs nieuwe bossen kunnen worden aangeplant - en ook voor zonnenvelden. Door slim te ontwerpen zijn er diverse combinaties denkbaar, zoals met recreatie, sport, educatie, voedselproductie, klimaatadaptatie, cultuurhistorie en biodiversiteit. Hiermee kan de maatschappelijke meerwaarde van projecten worden vergroot en kan de druk op het landschap worden verlicht.

Bovenregionale afstemming

Daarnaast is nodig dat bij het bepalen van de effecten van een energieproject op natuur en landschap, het cumulatieve effect van alle geplande energieprojecten in een regio én van alle RES'en samen op natuur- en landschapswaarden wordt bepaald. In de meeste RES'en ontbreekt het hier nog aan.

Verschillende wind- en zonneparken kunnen gezamenlijk leiden tot versnippering van leefgebieden, barrières voor bepaalde soorten en voor druk op lokale populaties.

Daarbij horen ook afspraken over de omgang met voorziene cumulatieve effecten. Het kan ertoe leiden dat de locatiekeuzes in de RES worden bijgesteld en dat er extra eisen worden gesteld aan de inrichting van projecten.

Sommige cumulatieve effecten zullen pas zichtbaar worden tijdens realisatie en exploitatie van de projecten. Daarom is monitoring en evaluatie van belang.

Bijzondere aandacht verdienen de gebieden op de grenzen van verschillende RES'en. Veel regio's plannen hier relatief veel energieprojecten, wat een meervoudige druk levert op de daar aanwezige natuur- en landschapswaarden. Daarnaast is het belangrijk dat op landelijk niveau de impact van zoekgebieden op natuur- en landschap in kaart worden gebracht.

Kansen voor een plus op natuur

Zoals eerder vermeld kunnen de aanleg van zon- en windparken ook de mogelijkheid in zich bergen te werken aan meer biodiversiteit. Een voorbeeld daarbij is dat bij de aanleg van een zonnepark op oorspronkelijke landbouwgronden, op relatief makkelijke wijze gewerkt kan worden aan een toename van natuurwaarden.

Natuur en Milieufederaties werken op dit moment samen met de Universiteit Wageningen aan de ontwikkeling van zogenaamde Energietuinen. Dit zijn zonneparken die een stapje verder gaan dan de opwek van energie en naast natuur ook recreatie en educatie toevoegen.

3.3 Uitdaging en aanbevelingen richting RES 2.0

De uitdaging

Bescherm natuur en landschap waar nodig en verrijk de natuurwaarden in duurzame energieprojecten waar mogelijk.

De aanbevelingen

- Maak een regionaal afwegingskader voor de ruimtelijke keuzes en over hoe natuur- en landschappelijke waarden hierin worden meegenomen. [Zie de Handreiking Natuur en Landschap in de RES \(NMF\)](#).
- Ga het gesprek aan tussen de RES-regio's en bekijk de cumulatieve effecten van energieprojecten op natuur en landschapswaarden, op regionaal en landelijke niveau.
- Besteed tijd en energie aan het zoeken naar mogelijkheden voor natuurverrijking in duurzame energieprojecten.
- Kijk naar de gebiedsgerichte opgave en integrale gebiedsontwikkeling, zodat er meer multifunctioneel ruimtegebruik kan plaatsvinden. Kijk voor inspiratie naar de ontwikkeling bij [Energietuinen.nl](#)

4. Halen we de doelen van het Klimaatakkoord?

Het RES-proces heeft ervoor gezorgd dat hernieuwbare energie landelijk op de agenda staat en onder de aandacht wordt gebracht. De landelijke ambitie van 35 TWh in 2030 aan hernieuwbare energie wordt ruim behaald.

Een hoger totaal bod is mooi, maar ook noodzakelijk, want niet alle in de RES'en benoemde projecten zullen uitgevoerd gaan worden. Een groot punt van zorg is of de ambities uit de RES'en 1.0 ook daadwerkelijk kunnen worden uitgevoerd. Hiervoor zijn een aantal oorzaken aan te wijzen.

In de eerste plaats heeft nog niet in elke RES 1.0 het daadwerkelijk toewijzen van zoekgebieden plaatsgevonden. In een aantal gevallen zullen locaties bij de uitwerking van het energieproject afvallen, bijvoorbeeld doordat de business case niet rondkomt.

De landelijke lobby tegen windenergie en de vrees van wethouders voor de lokale opinie bergt een risico in zich tot het afschalen van de lokale ambities. Gemeenten schuiven zoekgebieden naar elkaar door, of duurzame energieprojecten worden qua omvang kleiner gemaakt. Ook valt op dat regio's een voorkeur hebben laten zien voor zon, met een voorkeur voor kleine zonneweides en lage windmolens. Het evenwicht in zon- en windenergie raakt hierdoor uit balans.

Er zitten vaak grote verschillen tussen aangrenzende gemeenten in ambitie en stadia waarin de plannen voor grootschalige opwek zich bevinden. Individuele wethouders in een regio zijn geneigd onderling te gaan onderhandelen over bijvoorbeeld locaties voor windparken om te voorkomen dat er windmolens in hun gemeente komen. Een ander voorbeeld is dat sommige bestuurders redeneren: "we hoeven niet te kijken naar beleid voor 'zon op dak', want we hebben al genoeg gedaan."

Zon op dak en energiebesparing

In veel RES'en liggen kansen om grootschaliger in te zetten op zon op dak (bedrijven- en industrieparken, parkeerterreinen, geluidschermen langs wegen, etc.) en energiebesparing. Ieder TWh die wordt bespaard hoeft niet te worden opgewekt in de vorm van hernieuwbare energie. Daarnaast is er nog weinig ruimte in de RES voor realistische innovatie. Bijvoorbeeld zon op gevels, of transparante zonnepanelen voor tuinbouwkassen die bij kunnen dragen aan zon-installaties van 15 kWh of hoger.

Warmtetransitie

De komende tijd gaat gewerkt worden aan het leggen van de verbinding met de warmtetransitie. Er werd tot nu toe nog te weinig geanticipeerd op aankomende warmtetransitie. Er is straks meer hernieuwbare elektriciteit nodig!

Netcapaciteit

De mogelijkheden van zoekgebieden en de hoeveelheid op te wekken duurzame energie is op dit moment nog afhankelijk van de beperkingen van de netcapaciteit. Het is nodig dat de Landelijke overheid in samenwerking de netbeheerders kijkt naar oplossingen voor de verzwaring van het net, zodat deze capaciteit niet de beperkende factor gaat worden.

Aanbevelingen

- Zet de besparingsopgave meer centraal. Vergeet naast elektriciteit daarbij het warmtevraagstuk niet.
- Verwerk realistische innovaties in de plannen met betrekken tot bijvoorbeeld nieuwe technieken rond gevels en daken.
- Zet in op krachtig beleid ten aanzien van zon op dak, geluidschermen en parkeerplaatsen.